

Мирослава Іванівна БУБЛИК

доктор економічних наук,
професор,
кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: my.bublyk@gmail.com

Наталія Іванівна ДУЛЯБА

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: d_natka@ukr.net

Наталія Ярославівна ПЕТРИШИН

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: natalya.petryshyn@gmail.com

Христина Василівна ДРИМАЛОВСЬКА

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет «Львівська політехніка»
E-mail: chrystyna90@gmail.com

**АНАЛІЗУВАННЯ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Бублик, М. І. Аналізування розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти / Мирослава Іванівна Бублик, Наталія Іванівна Дуляба, Наталія Ярославівна Петришин, Христина Василівна Дрималовська // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 1. – С. 30-39. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Національною доктриною розвитку освіти в Україні визначено, що освіта повинна стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Проте стан та тенденції змін в освіті, насамперед у вищій, недостатньо відповідають вимогам суспільства та держави. Глобалізація, інноваційні процеси, утвердження пріоритетів сталого розвитку, з однієї сторони, визначають інтелект і знання як основні пріоритети забезпечення розвитку суспільства в майбутньому, з іншої – зумовлюють необхідність приведення системи вищої освіти загалом, та її навчально-наукової діяльності зокрема, у відповідність до вимог часу. Перед державою та закладами вищої освіти стоять завдання подолання проблем та реалізації заходів, які б сприяли забезпеченню розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти. Відтак, актуальність дослідження полягає у важливості усвідомлення стану навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти для визначення перспектив розвитку та окреслення заходів державної, регіональної політики та політики закладів освіти для забезпечення їх стратегічного розвитку.

Мета. Мета дослідження – виявлення проблем та перспектив розвитку навчально-наукової діяльності

закладів вищої освіти.

Метод (методологія). У процесі роботи використано методи теоретичного обґрунтування, статистичного аналізу, порівняння, абстрактно-логічний, графічний та табличний. Використано методи математичної статистики, зокрема трендовий, що дозволило сформулювати прогноз та зробити висновки щодо перспектив розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти.

Результати. Виявлено основні тенденції та закономірності розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти. Зокрема визначено суттєве зменшення кількості закладів вищої освіти та скорочення контингенту студентів, що відображає появу кризових явищ у навчальній діяльності. Суттєво скорочується чисельність аспірантів та докторантів, що відображає зниження інтересу до наукової діяльності. Значною мірою такі проблеми пов'язані із суттєвим скороченням фінансування закладів вищої освіти, зокрема скороченням фінансування наукових досліджень та зниженням державного замовлення підготовки фахівців. У складних, кризових умовах, в яких опинилась вища освіта України, важливо реалізувати заходи підтримки, зорієнтовані на вимоги часу та ринку. Заходи підтримки вищої освіти України повинні бути стратегічно спрямовані на забезпечення розвитку та конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти в умовах глобалізації та орієнтовані на більш тривалу перспективу.

Ключові слова: навчально-наукова діяльність; заклади вищої освіти; вища освіта; розвиток.

Myroslava Ivanivna BUBLYK

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Professor of Management and International Business Department,
Lviv Polytechnic National University,
E-mail: my.bublyk@gmail.com

Natalia Ivanivna DULIABA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Associate Professor of Management and International Business Department,
Lviv Polytechnic National University,
E-mail: d_natka@ukr.net

Natalya Yaroslavivna PETRYSHYN

PhD in Economics,
Associate Professor,
Associate Professor of Department of Foreign Trade and Customs,
Lviv Polytechnic National University,
E-mail: natalya.petryshyn@gmail.com

Khrystyna Vasylivna DRYMALOVSKA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Assistant of Management and International Business Department,
Lviv Polytechnic National University,
E-mail: chrystyna90@gmail.com

ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS

Abstract

Introduction. The national doctrine of education development in Ukraine states that education should become a strategic resource for improving people's well-being, ensure national interests, strengthen the authority and competitiveness of the state in the international arena. However, the state and trends of changes in education, especially in higher education, do not adequately meet the requirements of society and the state. Globalization, innovation processes, and the adoption of sustainable development priorities on the one hand determine intellect and knowledge as the main priorities of ensuring the development of society in the future. On the other hand they determine the necessity of bringing the system of higher education in general, and its educational and scientific

activity, in particular, in accordance with time requirements. The state and institutions of higher education have the task of overcoming the problems and implementing measures that would contribute to the development of educational and scientific activities of higher education institutions. Therefore, the relevance of the study is the importance of understanding the state of educational and scientific activity of higher education institutions to determine the prospects for developing and outlining the measures of state, regional policy and policy of educational institutions in order to ensure their strategic development.

Purpose. The article aims to identify problems and prospects for the development of educational and scientific activities of higher education institutions.

Method (methodology). The following methods have been used in the course of the research: method of theoretical justification, method of statistical analysis, method of comparison, abstract and logical method, graphical and tabular method, methods of mathematical statistics. In particular, the trend method has been used, which allowed to formulate a forecast and make conclusions about the prospects of the development of educational and scientific activity of institutions of higher education.

Results. The main tendencies and consistent patterns of development of educational and scientific activity of institutions of higher education have been revealed. In particular, it has been determined a significant reduction in the number of institutions of higher education and reduction of student contingent, which reflects the emergence of crisis phenomena in educational activities. The number of postgraduates and doctoral students has significantly reduced, reflecting a decline in interest in research. Mostly such problems are related with a significant reduction in the funding of higher education institutions, in particular, the reduction of funding for research and the reduction of state orders. On complex, crisis conditions, in which Ukraine's higher education has found itself, it is important to implement support measures, which are oriented on time and market demands. Measures to support higher education in Ukraine should be strategically aimed at ensuring the development and competitiveness of domestic higher education institutions in a globalized and long-term perspective.

Keywords: educational and scientific activity; institutions of higher education; higher education; development.

JEL classification: I23, O11

Вступ

У становленні конкурентоспроможної держави важливу роль відіграє рівень освіченості суспільства. Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні особистості, яка здатна на основі отриманих знань, умінь, навичок вирішувати поставлені перед нею проблеми на професійному рівні, а також постійно самовдосконалюватись з метою підвищення рівня компетентності. Глобалізаційні, інтеграційні процеси спонукають до впровадження певних змін у вітчизняній вищій освіті, які б відповідали вимогам світового освітнього простору. З метою забезпечення відповідності національної системи вищої освіти світовим стандартам насамперед важливо проаналізувати тенденції її розвитку. На основі отриманих даних окреслити можливі напрями удосконалення системи вищої освіти.

Основні тенденції стану вищої освіти (сутність вищої освіти, моделі її розвитку, якість вищої освіти, фактори впливу на діяльність ВНЗ, особливості їх фінансування) окреслено у працях таких науковців, як: Власюк Т. М., Забузова О. В., Ільницький Д., Мартинюк В., Мельникова О.В., Сандул М., Прокопенко І. Ф., Яшук Т. А. та ін.

Мета та завдання статті

Мета дослідження полягає у виявленні проблем та перспектив розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти. Досягнення встановленої мети передбачає виконання таких завдань: тенденцій та закономірностей розвитку вищої освіти в Україні; на основі виявлених проблем розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти, визначення напрямів їх вирішення за інституційними рівнями управління.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відповідно до закону України «Про вищу освіту» вища освіта – це «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [1].

Основою підготовки фахівців з вищою освітою є освітні або наукові програми. Виокремлюють такі рівні вищої освіти [1]:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень;
- науковий рівень.

Розглянемо особливості рівнів вищої освіти згідно з чинним законодавством у табл. 1.

Таблиця 1. Характерні особливості рівнів вищої освіти [1]

Рівні вищої освіти	Ступені вищої освіти	Характерні особливості
Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	Молодший бакалавр	Передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.
Перший (бакалаврський) рівень	Бакалавр	Передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.
Другий (магістерський) рівень	Магістр	Передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.
Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень	Доктор філософії/доктор мистецтва	Передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.
Науковий рівень	Доктор наук	Передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення.

Стан вищої освіти України залежить від впливу певних факторів. Здебільшого ці фактори поділяють на внутрішні і зовнішні. Взаємодія цих факторів визначатиме майбутні тенденції змін у вищій освіті. Отже, основними факторами внутрішнього середовища вважають низький рівень заробітної плати науково-педагогічних працівників, неможливість екстенсивного розвитку через демографічну ситуацію, зменшення обсягу витрат держави на вищу освіту. До факторів зовнішнього середовища належать: низька якість освіти, прояви корупції, неузгодженість потреб у фахівцях держави та ринку праці, підвищена вимогливість роботодавців щодо якісної підготовки майбутніх фахівців [2].

Одними із суб'єктів забезпечення вищої освіти є вищі навчальні заклади (ВНЗ). Згідно з чинним законодавством розрізняють такі типи закладів: університет, академія, інститут, коледж.

Сутність ВНЗ пояснюють через їх роль у розвитку національної економіки. Такі установи насамперед є суб'єктами господарської діяльності, які отримують певний обсяг фінансових ресурсів та мають право на їх використання відповідно до визначених потреб. Крім того, ВНЗ є осередками розвитку інновацій та здійснення наукових досліджень на основі виконання науково-дослідних робіт. До вирішення наукових проблем залучають не лише науковців, а й студентів. Активна співпраця науковців та студентів сприяє виникненню стартапів, що в перспективі забезпечить працевлаштування майбутніх випускників. Вагомий вплив ВНЗ мають не лише на національному, а й на регіональному рівнях, оскільки, вивчаючи особливості стану регіону, в якому розташовані, мають можливість розробити оптимальні напрями його розвитку у перспективі [3].

У науковій праці [4] Власюк Т. М. об'єднала види діяльності ВНЗ у дві групи: основна та інша діяльність. Основна діяльність містить освітню та наукову. Інша діяльність ВНЗ охоплює такі:

управлінську, правову, маркетингову, соціальну, фінансову. Однак основними видами діяльності ВНЗ є освітня, науково-інноваційна, міжнародна.

На рис. 1 наведено загальні дані щодо кількості ВНЗ I-II та III-IV рівнів кваліфікації. Із наведених даних бачимо, що найбільшу частку у ВНЗ займають установи I-II рівнів акредитації. Спільною характерною ознакою для ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації є зменшення їх кількості. Станом на 2016/2017 р. у зіставленні з 2012/2013 р. кількість ВНЗ I-II рівнів акредитації зменшилась на 24,34 %, кількість ВНЗ III-IV рівнів акредитації – на 14,07%.

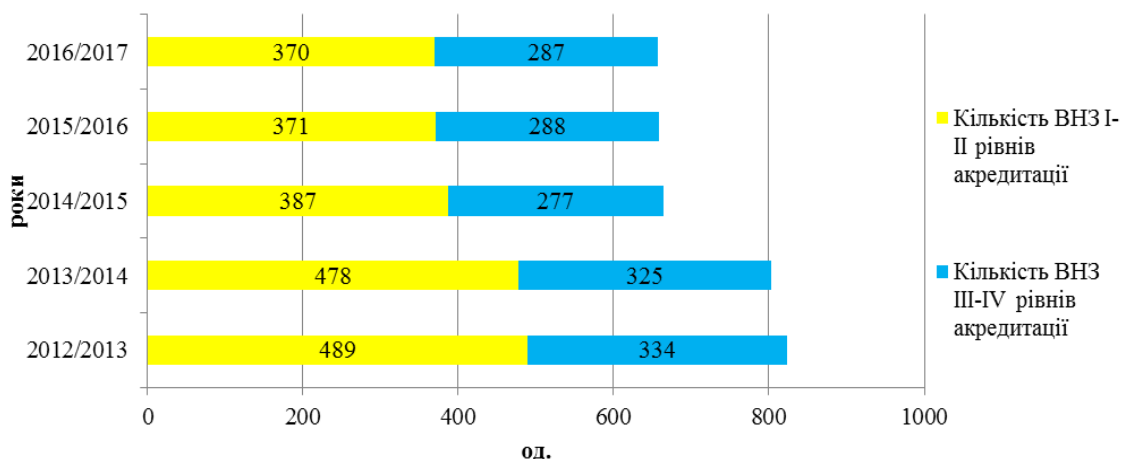

Рис. 1. Динаміка кількості ВНЗ I-IV рівнів акредитації в Україні [5]

За формами власності розрізняють ВНЗ державної, комунальної та приватної власності. Зосередимо увагу на дослідженні особливостей функціонування ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Із рис. 1 бачимо, що впродовж 2016/2017 р. загальна кількість ВНЗ III-IV рівнів акредитації становить 287 од., з них 68,3 % – державної, 4,5 % – комунальної та 27,2 % – приватної власності [5].

Проаналізуємо особливості формування контингенту студентів у ВНЗ III-IV рівнів акредитації (табл. 2).

Таблиця 2. Контингент студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації [5]

Показники	Навчальні роки				
	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Чисельність студентів, осіб:	1824906	1723685	1437955	1375160	1369432
- на денному	1104105	1070050	935118	938214	946891
- на вечірньому	3913	3103	2638	1964	1849
- на заочному	716888	650532	500199	434982	420692
Частка студентів (%), які навчались за рахунок:					
- державного бюджету	42,1	43,5	46,1	47,2	47,7
- місцевих бюджетів	1,0	1,1	0,9	1,1	0,9
- органів державної влади, юридичних осіб	0,3	0,5	0,7	0,7	0,7
- фізичних осіб	56,6	54,9	52,3	51,0	50,7
Кількість іноземних студентів, осіб	48934	59226	56811	53372	52019
Прийнято, осіб	341290	348051	291647	259904	253217
Випущено, осіб	520662	485099	405392	374028	318681

Статистичні дані, наведені в табл. 2, вказують на зменшення чисельності студентів. Станом на 2016/2017 н.р. у зіставленні із 2012/2013 н. р. кількість студентів зменшилась на 455474 осіб (24,94 %): на денній формі навчання – на 157214 осіб (14,24 %), на заочній – 296196 осіб (41,3 %), на вечірній – 2064 осіб (52,74 %). Джерелами фінансування вищої освіти здебільшого є кошти Державного бюджету та кошти фізичних осіб. Однак за вказаний період частка студентів, які навчались за кошти державного бюджету, є меншою за частку студентів контрактної форми навчання. Проаналізуємо ситуацію щодо кількості іноземних студентів. Найбільша кількість іноземних студентів була у 2013/2014 н.р., тоді як найменша – у 2012/2013 н. р. Станом на 2016/2017 н. р. кількість іноземних студентів зменшилась на 7207 осіб у зіставленні із 2013/2014 н.р. З метою здобуття вищої освіти в українських ВНЗ більшість

студентів прибуває з таких країн: Азербайджан (16,96 %), Туркменістан (12,09 %), Індія (11,31 %), Нігерія (5,83 %), Марокко (5,49 %), Грузія (5,0 %), Китай (2,41 %), Гана (1,92 %), Ірак (2,54 %), Ізраїль (2,07 %), Йорданія (3,99 %), Єгипет (2,2 %), Узбекистан (3,89 %), Росія (2,11 %), Туреччина (2,74 %). Якщо аналізувати кількість іноземних студентів за регіонами, то їх найбільша питома вага зосереджена у Харківській – 29,88 %, Київ – 23,44 %, Одеській – 10,3 % областях [5].

Якість вищої освіти та конкурентоспроможність на міжнародному і національному рівні є основними цілями, яких прагнуть досягнути ВНЗ. Реалізація зазначених цілей є можливою за умови активного провадження наукової діяльності. До розуміння наукової діяльності застосовують системний підхід. Відповідно до системного підходу наукова діяльність ВНЗ є системою, що складається з таких підсистем: здійснення наукових досліджень, підготовка наукових кадрів, творча активність учасників освітньої діяльності, впровадження отриманих результатів в освітній процес [6].

Підготовку наукових кадрів здійснює аспірантура і докторантура. У табл. 3 наведено дані щодо кількості аспірантів та докторантів у ВНЗ впродовж 2012-2016 рр.

Таблиця 3. Загальна кількість аспірантів і докторантів у ВНЗ впродовж 2012-2016 рр. [7]

Показники	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість аспірантів, осіб	28717	26903	23493	24625	22838
Зарахування до аспірантури, осіб	8498	7343	6429	8680	6035
Випуск з аспірантури, осіб	7195	7040	6403	6346	5689
- із захистом дисертації	1992	2035	1736	1818	1583
Кількість докторантів, осіб	1478	1484	1418	1483	1484
Зарахування до докторантури, осіб	519	505	474	545	495
Випуск з докторантури, осіб	331	478	425	462	449
- із захистом дисертації	127	177	128	151	141

Наведена статистична інформація у табл. 3 свідчить про зменшення загальної кількості аспірантів у 2016 р. у зіставленні із 2012 р. на 5879 осіб, що супроводжується зменшенням кількості бажаючих навчатись в аспірантурі на 2463 особи за вказаний період. Захист дисертації є завершальним етапом навчання в аспірантурі чи докторантурі. Станом на 2016 р. частка захищених аспірантів складає 28 %, частка захищених докторантів – 31 %. Найбільша кількість осіб, які захистили кандидатську та докторську дисертацію, припадає на 2013 р.

Основними джерелами фінансування навчання аспірантів і докторантів є кошти Державного бюджету та кошти юридичних і фізичних осіб. У статистичному збірнику зазначено, що у 2016 р. навчання більшості аспірантів (71 %) та докторантів (87 %) профінансовано за рахунок коштів Державного бюджету [7].

Основними напрямками здійснення наукових досліджень є: фундаментальні, прикладні дослідження, науково-технічні розробки. Науково-дослідну роботу ВНЗ фінансують за рахунок коштів бюджету, фондів спеціального призначення, власних коштів, коштів замовників (підприємств, організацій України, іноземних держав), коштів інших джерел (табл. 4).

Таблиця 4. Фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВНЗ впродовж 2015-2016 рр., тис. грн [7]

Джерела фінансування наукової діяльності	Роки	
	2015	2016
Кошти бюджету:	438274,9	503946,1
- кошти держбюджету	374509,9	470825,8
Власні кошти	10327,4	11374,5
Кошти організацій державного сектору	20769,1	29055,1
Кошти організацій підприємницького сектору	76044,5	110824,9
Кошти організацій сектору вищої освіти	2664,4	5199,5
Кошти приватних некомерційних організацій	141,7	1065,6
Кошти іноземних джерел	32588,9	46839,3
Кошти інших джерел	9820,7	17191,3
Разом	590631,6	725496,3

За 2015-2016 рр. спостерігається позитивна тенденція щодо зростання обсягу фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт. Проте з урахуванням інфляційних

процесів у державі таке зростання має номінальний характер. Реальний розмір фінансування наукової діяльності закладів вищої освіти в аналізованому періоді не забезпечує повною мірою витрат на проведення дослідження та розвиток вітчизняної науки. Найбільша частка у структурі джерел фінансування наукової діяльності ВНЗ належить державному бюджету – 65 %, організаціям підприємницького сектору – 15 %, іноземним джерелам – 6 %. Якщо аналізувати обсяг фінансування витрат на здійснення наукової діяльності за секторами діяльності, то у 2016 р. на державний сектор припадає 32 %, на підприємницький – 62%, на вищу освіту – 6 %. Як бачимо, частка фінансування витрат на проведення наукових досліджень у сфері вищої освіти є найменшою.

Порівняємо частку обсягу витрат на здійснення наукової діяльності у ВВП країн ЄС та України (табл. 5).

Таблиця 5. Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, % [7]

Країни	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ЄС 28	1,93	1,97	2,01	2,03	2,04	2,03
Болгарія	0,56	0,53	0,60	0,63	0,79	0,96
Естонія	1,58	2,31	2,12	1,73	1,45	1,50
Іспанія	1,35	1,33	1,29	1,27	1,24	1,22
Латвія	0,61	0,70	0,67	0,61	0,69	0,63
Литва	0,78	0,90	0,89	0,95	1,03	1,04
Німеччина	2,71	2,80	2,87	2,82	2,89	2,87
Польща	0,72	0,75	0,88	0,87	0,94	1,00
Румунія	0,45	0,49	0,48	0,39	0,38	0,49
Словаччина	0,62	0,66	0,80	0,82	0,88	1,18
Словенія	2,06	2,42	2,58	2,6	2,38	2,21
Угорщина	1,15	1,19	1,27	1,39	1,36	1,38
Чеська Республіка	1,34	1,56	1,78	1,90	1,97	1,95
Україна	0,75	0,65	0,67	0,70	0,60	0,55

За даними офіційної статистики бачимо, що частка витрат на провадження наукової діяльності у ВВП країн ЄС в середньому становить 2,03 %, тоді як в Україні лише 0,55 %, що на 1,48 % менше.

Враховуючи особливості побудови трендових моделей для прогнозування економічних явищ, викладені в роботі [8], скористаємося трендовими моделями з низькими коефіцієнтами детермінації ($0,65 < R^2 < 0,95$), де науково важливим результатом є не стільки значення прогнозованого показника, а його тенденція. Тому на рис. 2. побудовано трендові моделі часток витрат на виконання наукових досліджень і розробок відносно у ВВП країни, за якими визначаємо, що за інших рівних умов у країні-лідері – Німеччині – такий показник і надалі зростатиме. Достатнє фінансування та тенденції збільшення фінансування науки в Німеччині роблять цю країну більш інноваційною, більш технологічно конкурентоспроможною на регіональному (європейському) рівні. Країна-аутсайдер – Румунія також має потенціал і загальні тенденції до збільшення частки фінансування на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП країни, що відображає значимість науки для уряду країни, в баченні її майбутнього.

Чітко виражена тенденція зниження частки витрат на виконання наукових досліджень і розробок відносно ВВП України відображає низьку зацікавленість уряду країни в розвитку науки, зростанні власних досягнень завдяки реалізації наукових розробок. У найближчій перспективі вітчизняна наука з великою ймовірністю буде фінансуватись недостатньо, слабо, що не даватиме їй фінансової основи для розвитку.

В умовах, коли знижується число тих, хто здобуває вищу освіту та хто прагне її здобувати у вітчизняних закладах вищої освіти, коли зникає прагнення, насамперед у молоді, здійснювати наукові дослідження, пов'язувати своє життя із наукою, коли знижується реальне фінансування вищої освіти і науки в країні, виникає необхідність пошуку шляхів подолання виявлених проблем з метою запобігання руйнуванню цілісної та достатньо ефективної системи вищої освіти України.

Виявлені негативні тенденції розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти зумовлені існуванням глибоких системних проблем внутрішнього та зовнішнього характеру, подолання яких і повинно стати основою політики розвитку вищої освіти в Україні. При цьому напрями подолання систем вищої освіти доцільно розподілити за рівнями їх вирішення.

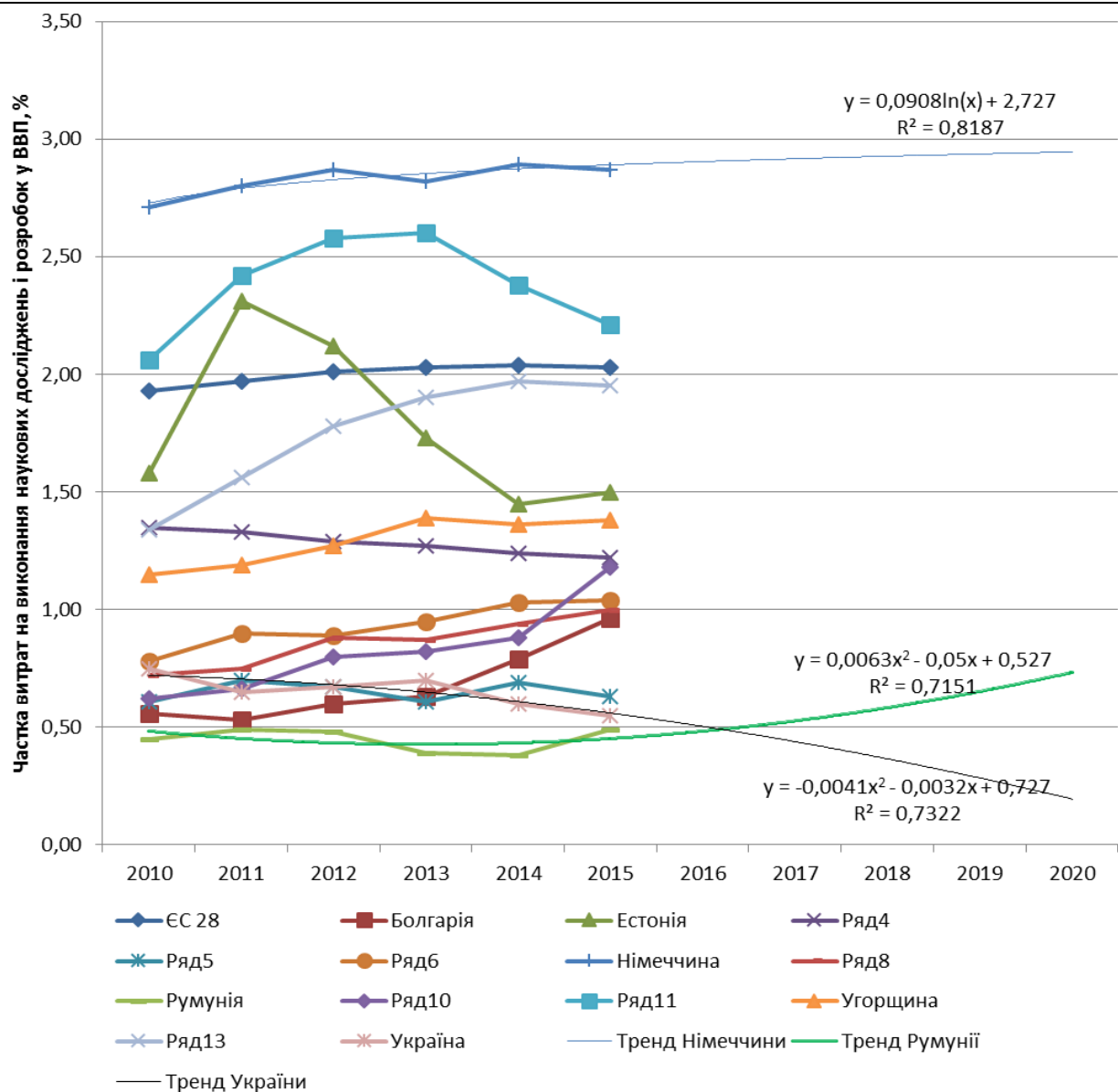

Рис. 2. Динаміка часток витрат на виконання наукових досліджень і розробок відносно ВВП кожної країни та трендові моделі для лідера – Німеччини, аутсайдера – Румунії, та України до 2020 року

Основними напрямками подолання проблем розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти на загальнодержавному рівні є:

- реалізація політики децентралізації вищої освіти з точки зору їх економічної діяльності із удосконаленням системи контролю якості освіти;
- забезпечення зростання фінансування в повному обсязі найбільш перспективних та значущих наукових досліджень;
- оптимізація державного замовлення підготовки фахівців з метою приведення державного замовлення у відповідність до реальних потреб державного і приватного секторів національної економіки;
- підтримка та реалізація експортного потенціалу вищої освіти, що дозволить залучити іноземних абітурієнтів та сприятиме підвищенню вітчизняної конкурентоспроможності на міжнародному ринку;
- проведення просвітницької роботи щодо доцільності здобуття вищої освіти в Україні та підтримка концепції освіти протягом життя.
- На регіональному рівні політика сприяння розвитку вищої освіти повинна полягати у:
 - фінансуванні наукових досліджень регіонального значення;
 - фінансуванні підготовки та перепідготовки кадрів для забезпечення регіональних потреб організацій і підприємств;

-
- формуванні та реалізації спільних (за участі закладів вищої освіти, бізнесу та регіональних адміністрацій) проектів подолання різноманітних проблем та забезпечення розвитку регіональної економіки;
 - пропаганді доцільності здобуття вищої освіти в регіонах, з можливістю подальшого працевлаштування.

Забезпечення розвитку навчально-наукової діяльності в самих закладах вищої освіти повинно полягати у:

- наданні якісних освітніх послуг;
- формуванні навчальних програм, відповідних потребам ринку;
- забезпеченні інноваційності освітнього процесу;
- розвитку партнерських відносин з бізнес-структурами щодо отримання замовлення на підготовку фахівців з гарантіями подальшого працевлаштування; реалізації спільних науково-практичних проектів

Висновки та перспективи подальших розвідок

Розвиток навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти залежить від виваженої державної, регіональної та внутрішньої політики. Вітчизняні заклади вищої освіти протягом останніх років навчають щораз менше студентів, готують менше молодих науковців та отримують менші розміри реального фінансування освітньої та наукової діяльності. У складних, кризових умовах, в яких опинилась вища освіта України, важливо реалізувати заходи підтримки, зорієнтовані на вимоги часу та ринку. Заходи підтримки вищої освіти України повинні бути спрямовані на забезпечення розвитку та конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти в умовах глобалізації та орієнтовані на більш тривалу перспективу, стратегічно спрямовані.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та деталізації заходів державної, регіональної політики розвитку навчально-наукової діяльності закладів вищої освіти, розробці системи управління стратегічним розвитком окремих закладів вищої освіти. Також важливу роль у забезпеченні розвитку вищої освіти України відіграє підвищення якості освітніх послуг, інноватизація освітнього процесу.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 зі змінами і доповненнями від 01.01.2018.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
3. Прокопенко, І. Ф. Вища освіта як чинник економічного зростання України: сучасний стан та перспективи розвитку / І. Ф. Прокопенко, О. В. Мельникова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Економіка. – 2017. – Вип. 17. – С. 5-14.
4. Власюк, Т. М. Вищий навчальний заклад як суб'єкт економічної діяльності [Текст] / Т. М. Власюк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2017. – № 1 (107). – С. 7-15.
5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/2017 н.р.: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – 2017 (аналогічні за 2012/2013 – 2015/2016 н.р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm.
6. Кузьмін, О. Є. Формування та використання системи наукової діяльності у вищих навчальних закладах України / О. Є. Кузьмін, Л. В. Жук // Бізнес Інформ. – 2017. – №11. – С. 168-173.
7. Наукова та інноваційна діяльність України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – 2017 (аналогічні за 2012-2016 рр.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Бублик, М. І. Особливості трендових моделей для прогнозування техногенних збитків в національному господарстві та їх державне регулювання / М. І. Бублик, О. М. Рибицька // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2014. – №7. – С. 105-113.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. (2014). № 1556-VII zi zminy i dopovnenniamy vid 01.01.2018.
2. *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini*. (2016). Kyiv. Pedahohichna dumka.
3. Prokopenko, I. F., Melnykova, O. V. (2017). Vyshcha osvita yak chynnyk ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Ekonomika*, 17, 5-14.
4. Vlasiuk, T. M. (2017). Vyshchy navchalnyi zaklad yak subiekt ekonomichnoi diialnosti. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Seriya Ekonomichni nauky*, 1 (107), 7-15.
5. *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2016/2017 n.r.: statystychnyi biuleten*. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (analohichni za 2012/2013 – 2015/2016 n.r.). Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm
6. Kuzmin, O. Ye., Zhuk, L. V. (2017). Formuvannia ta vykorystannia systemy naukovo diialnosti u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. *Biznes Inform*, 11, 168–173.
7. *Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy: statystychnyi zbirnyk*. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (analohichni za 2012-2016 rr.). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Bublyk M. I., Rybytska O. M. (2014). *Osoblyvosti trendovykh modelei dlia prohnozuvannia tekhnohennykh zbytkiv v natsionalnomu hospodarstvi ta yikh derzhavne rehuliuвання*. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho kooperatyvnoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu*, 7, 105-113.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2018 р.